

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA SHAXSIY MUNOSABAT MAZMUNIGA EGA IBORALARNING SEMANTIK-PRAGMATIK XUSUSIYATLARI TIPOLOGIYASI

Raxmonov Timur Ag‘zam o‘g‘li

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida shaxsiy munosabat mazmuniga ega iboralarning semantik va pragmatik xususiyatlari o‘rganiladi hamda ularning tipologiyasi ishlab chiqiladi. Tadqiqotda bunday iboralarning nutq jarayonidagi funksiyalari, kontekstga bog‘liqligi va so‘zlovchining subyektiv munosabatini ifodalashdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, ikki til materiallari asosida ularning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlanadi. Tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik, pragmatika va tarjima nazariyasi uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Semantika, pragmatika, shaxsiy munosabat, iboralar, semantik-pragmatik xususiyatlar, tipologiya, qiyosiy tahlil, nutq, kommunikatsiya.

ТИПОЛОГИЯ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ВЫРАЖЕНИЙ, ПЕРЕДАЮЩИХ ЛИЧНОСТНОЕ ОТНОШЕНИЕ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Рахмонов Тимур Агзам угли

Узбекский государственный университет мировых языков, преподаватель

Аннотация

В данной статье исследуются семантические и прагматические особенности выражений, передающих личностное отношение в английском и узбекском языках, а также разрабатывается их типология. Анализируются функции таких выражений в процессе коммуникации, их зависимость от контекста и роль в выражении субъективной позиции говорящего. На основе сопоставления двух языков выявляются сходства и различия. Результаты исследования имеют значение для сопоставительного языкознания, прагматики и теории перевода.

Ключевые слова: Семантика, прагматика, личностное отношение, выражения, семантико-прагматические особенности, типология, сопоставительный анализ, дискурс, коммуникация.

TYPOLOGY OF SEMANTIC-PRAGMATIC FEATURES OF EXPRESSIONS CONVEYING PERSONAL ATTITUDES IN ENGLISH AND UZBEK

Rakhmonov Timur Agzam ogli

Uzbekistan State World Languages University, Teacher

Abstract

This article examines the semantic and pragmatic features of expressions conveying personal attitude in English and Uzbek and develops their typology. The study analyzes the functions of such expressions in communication, their dependence on context, and their role in expressing the speaker's subjective stance. It also identifies similarities and differences based on data from both languages. The findings contribute to comparative linguistics, pragmatics, and translation studies.

Keywords: Semantics, pragmatics, personal attitude, expressions, semantic-pragmatic features, typology, comparative analysis, discourse, communication.

Zamonaviy tilshunoslikda til birliklarining nafaqat semantik, balki pragmatik jihatdan ham o‘rganilishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, shaxsiy munosabat mazmuniga ega

iboralar nutq jarayonida soʻzlovchining ichki kechinmalari, baholash munosabati va kommunikativ maqsadini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Bunday iboralar tilning nafaqat maʼno tizimi, balki uning funksional va ijtimoiy jihatlari bilan ham chambarchas bogʻliqdir [1].

Semantika til birliklarining lugʻaviy va grammatik maʼnolarini oʻrganishga qaratilgan boʻlsa, pragmatika esa ushbu birliklarning real nutq jarayonida qanday qoʻllanilishi, kontekstga bogʻliqligi va kommunikativ vazifasini tahlil qiladi [2]. Shu bois shaxsiy munosabatni ifodalovchi iboralarni semantik-pragmatik nuqtai nazardan oʻrganish ularning mazmuniy va funksional xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Ingliz va oʻzbek tillari turli til oilalariga mansub boʻlib, ularning strukturaviy hamda madaniy xususiyatlari farqlanadi. Shu bilan birga, har ikkala tilda ham shaxsiy munosabatni ifodalashning oʻziga xos vositalari mavjud. Ushbu iboralar nutqning ekspressivligi va taʼsirchanligini oshirishda muhim rol oʻynaydi hamda soʻzlovchi va tinglovchi oʻrtasidagi munosabatni shakllantiradi [3].

Ingliz va oʻzbek tillarida shaxsiy munosabat mazmuniga ega iboralarning semantik-pragmatik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi hamda ularning tipologiyasi ishlab chiqiladi. Tipologik yondashuv orqali mazkur iboralarni maʼno va funksiyasiga koʻra guruhlash, ularning oʻxshash va farqli jihatlari aniqlash imkoniyati yuzaga keladi [4]. Shuningdek, tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik, pragmatika, diskurs tahlili hamda tarjima nazariyasi sohalarida muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki turli tillarda shaxsiy munosabatni ifodalash vositalarini oʻrganish madaniyatlararo kommunikatsiyani yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi [5].

Materiallar va usullar

Mazkur tadqiqot ingliz va oʻzbek tillarida shaxsiy munosabat mazmuniga ega iboralarning semantik-pragmatik xususiyatlarini aniqlash hamda ularning tipologiyasini ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqot materiallari sifatida turli janrdagi badiiy asarlar, publitsistik matnlar, gazeta va jurnal maqolalari, shuningdek, ogʻzaki nutqdan olingan tabiiy kommunikativ birliklar tanlab olindi. Ushbu materiallar shaxsiy munosabatni ifodalovchi iboralarning real nutq jarayonida qanday ishlashini kuzatish va ularning kontekstual xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi. Qiyosiy tahlil metodi yordamida ingliz va oʻzbek tillaridagi iboralarning semantik va pragmatik jihatdan oʻxshash hamda farqli tomonlari aniqlandi. Semantik tahlil orqali iboralarning lugʻaviy va konnotativ maʼnolari ochib berildi, pragmatik tahlil esa ularning nutq jarayonidagi kommunikativ vazifasini yoritishga xizmat qildi. Shuningdek, tipologik yondashuv asosida shaxsiy munosabatni ifodalovchi iboralar maʼno va funksional xususiyatlariga koʻra guruhlariga ajratildi. Pragmatik yondashuvga koʻra, til birliklari faqat maʼno ifodalash vositasi emas, balki ijtimoiy va kommunikativ maqsadlarni amalga oshiruvchi vosita sifatida ham qaraladi [6]. Shu sababli iboralarning kontekstga bogʻliqligi, soʻzlovchi munosabati va adresatga taʼsiri alohida eʼtiborga olindi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, ingliz va oʻzbek tillarida shaxsiy munosabat mazmunini ifodalovchi iboralar semantik va pragmatik jihatdan murakkab tuzilishga ega boʻlib, ular nutq jarayonida turli kommunikativ vazifalarni bajaradi. Tahlil qilingan materiallar asosida ushbu iboralarning emotsional-ekspressiv, baholovchi va ijtimoiy munosabatni ifodalovchi funksional guruhlari mavjudligi aniqlandi.

Qiyosiy tahlil natijalariga koʻra, ingliz tilida shaxsiy munosabat koʻpincha bilvosita, yumshoq va kontekstga bogʻliq shaklda ifodalanadi, oʻzbek tilida esa nisbatan ochiq va ekspressiv ifoda ustunlik qiladi. Bu holat har ikkala tilning madaniy va pragmatik xususiyatlari bilan bogʻliq ekanligi bilan izohlanadi.

Maqolada iboralarning kontekstga bogʻliqligi ularning maʼnosini sezilarli darajada oʻzgartirishi aniqlangan boʻlib, bir xil ibora turli nutq vaziyatlarida turlicha pragmatik maʼno kasb etishi mumkinligi kuzatildi. Bu esa pragmatik maʼnoning bevosita kommunikativ vaziyat bilan chambarchas bogʻliqligini tasdiqlaydi. Pragmatik nazariyaga koʻra, til birliklari faqat maʼno ifodalash vositasi emas, balki nutq ishtirokchilari oʻrtasidagi ijtimoiy munosabatni ham

shakllantiruvchi muhim vosita hisoblanadi [7]. Shu bois shaxsiy munosabatni ifodalovchi iboralar nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy-madaniy ahamiyatga ham ega.

Munozara

Munozaralar ingliz va o'zbek tillarida shaxsiy munosabatni ifodalovchi iboralarning semantik-pragmatik xususiyatlari bir qator umumiy va farqli jihatlarga ega ekanligini ko'rsatadi. Har ikkala tilda ham bunday iboralar so'zlovchining hissiy holati, baholash munosabati va kommunikativ niyatini ifodalashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Biroq ularning ifodalanish shakllari va nutqdagi ishlatilish strategiyalari til tizimi va madaniy omillar bilan chambarchas bog'liq. Ingliz tilida shaxsiy munosabatni ifodalash ko'pincha bilvosita, yumshatilgan va ehtiyotkor pragmatik strategiyalar orqali amalga oshiriladi. Bu holat ingliz tilidagi kommunikativ madaniyatda suhbatdoshga hurmat va ijtimoiy masofani saqlash tamoyillari bilan izohlanadi. O'zbek tilida esa shaxsiy munosabat ko'proq bevosita, emotsional va ekspressiv shaklda ifodalanishi kuzatiladi, bu esa milliy nutq madaniyatining ochiqligi va ifodaviyligi bilan bog'liqdir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bir xil semantik ma'noga ega iboralar turli pragmatik vazifalarni bajarishi mumkin. Masalan, bir ibora bir vaziyatda iliq munosabatni ifodalasa, boshqa kontekstda kinoya yoki norozilik ma'nosini anglatishi mumkin. Bu esa pragmatik ma'noning kontekstga bevosita bog'liqligini yana bir bor tasdiqlaydi. Pragmatik nazariyalarda ta'kidlanishicha, til birliklari faqat ma'no tashuvchi vosita emas, balki ijtimoiy munosabatlarni shakllantiruvchi kommunikativ instrument ham hisoblanadi [8]. Shu nuqtai nazardan, shaxsiy munosabatni ifodalovchi iboralar nutq jarayonida nafaqat axborot uzatadi, balki so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi ijtimoiy-psixologik munosabatni ham belgilaydi.

Xulosa

Olib borilgan tahlillar natijasida ushbu iboralarning faqat lug'aviy ma'no ifodalash bilan cheklanib qolmasdan, balki nutq jarayonida so'zlovchining subyektiv munosabati, hissiy holati va kommunikativ niyatini aks ettiruvchi muhim pragmatik vosita ekanligi aniqlandi. Tadqiqot davomida ingliz va o'zbek tillaridagi iboralarning semantik-pragmatik xususiyatlarida muayyan umumiyliklar bilan bir qatorda sezilarli farqlar ham mavjudligi kuzatildi. Xususan, ingliz tilida shaxsiy munosabatni ifodalashda bilvosita, yumshatilgan va kontekstga kuchli bog'liq strategiyalar ustunlik qilsa, o'zbek tilida bevosita, emotsional va ekspressiv ifoda shakllari ko'proq qo'llanishi aniqlandi. Bu holat har ikkala tilning madaniy-kommunikativ tizimi bilan bevosita bog'liqdir. Bir xil semantik birlik turli nutqiy vaziyatlarda turli pragmatik ma'nolarni hosil qilishi mumkin. Bu esa kontekstning pragmatik ma'no shakllanishidagi hal qiluvchi rolini tasdiqlaydi. Shu asosda shaxsiy munosabatni ifodalovchi iboralar funksional xususiyatlariga ko'ra emotsional, baholovchi va ijtimoiy munosabatni aks ettiruvchi guruhlariga ajratildi. Umuman olganda, ingliz va o'zbek tillaridagi shaxsiy munosabat mazmuniga ega iboralarning semantik-pragmatik xususiyatlarini o'rganish qiyosiy tilshunoslik, pragmatika va tarjima nazariyasi uchun muhim nazariy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi hamda madaniyatlararo kommunikatsiyani chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

49. Safarov Sh. Pragmatika asoslari. — Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2008. — B. 45–47.
50. Levinson S. C. Pragmatics. — Cambridge: Cambridge University Press, 1983. — P. 5–7, 21–25, 30–34.
51. Leech G. Principles of Pragmatics. — London: Longman, 1983. — P. 13–15.
52. Croft W. Typology and Universals. — Cambridge: Cambridge University Press, 2003. — P. 1–3.
53. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. — Cambridge: Cambridge University Press, 1987. — P. 60–62.
54. Jo'rayev N. Tilshunoslikka kirish. — Toshkent: Sharq, 2010. — B. 112–115.